

TÜRK MEDYASINDA DEPREM ALGISI: MARMARA DEPREMİ ÖRNEĞİ

THE EARTHQUAKE PERCEPTION IN TURKISH MEDIA: THE CASE OF MARMARA EARTHQUAKE

Yrd. Doç. Dr. Suat KOLUKIRIK*
suat@fef.sdu.edu.tr

Arş. Gör. Meyrem TUNA*
meytuna@fef.sdu.edu.tr

*Süleyman Demirel Üniversitesi
Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü

Öz

17 Ağustos 1999 Marmara Depreminin yol açtığı hasarlar, Türkiye depremleri tarihindeki en ağır ve en yaygın tahribatın yaşandığı doğal ve toplumsal afetlerden biridir. Marmara bölgesi gibi kentleşme ve sanayileşmenin yoğun ve hızlı olduğu bir bölgede meydana gelen söz konusu deprem, bugüne kadar yaşanan depremlerden çok daha büyük bir toplumsal kaygı ve toplumsal tepki ortamının oluşmasına neden olmuştur. Bu tepkinin en önemli nedeni ise yaşanan deprem sonucunda ortaya çıkan hasarın, can ve mal kayıplarının büyük olmasıdır. Marmara depremi sonrası yaşananlar özelinde Türk medyasında deprem algısını irdeleyen bu çalışma, konu hakkında gazetelerde yer alan haberlerin içerik analizine dayanmaktadır. Türkiye gibi deprem kuşakları üzerinde bulunan bir coğrafyada, medya ve deprem ilişkisi; deprem sonrası ortaya çıkan sosyal belirsizlik ve sosyal refleksler üzerinden değerlendirilmekte ve toplumsal işleyişin bilinç düzeyi açığa çıkarılmaya çalışılmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Deprem, Marmara Depremi, Deprem Algısı, Toplumsal Düzen, Sosyal Refleks, Kriz Yönetimi.

Abstract

17 August 1999 Marmara Earthquake is one of the most severe and destructive natural and social disasters in the history of Turkey. The earthquake that occurred in Marmara – a region undergoing dense and rapid urbanisation and industrialisation – has brought about an environment of a much greater social anxiety and social reaction compared to previous earthquakes. The most significant reason for this reaction is the huge loss of life and property damage occurred as a result of the earthquake. This study examines the earthquake perception in Turkish media with a specific focus on the aftermath of Marmara earthquake on 17 August 1999 through a content analysis of related news presented in the media. In Turkey, which is geographically located on seismic belts, the relationship between media and earthquake is evaluated on the basis of post-earthquake social indeterminacy and social reflexes, and the level of consciousness of the social mechanism is tried to be disclosed.

Keywords: Earthquake, Marmara Earthquake, Earthquake Perception, Social Order, Social Reflex, Crisis Management.

Giriş

Bilindiği gibi Türkiye, deprem kuşakları üzerinde bulunan bir coğrafyada yer almaktadır. Geçmişten günümüze Türkiye’de birçok yıkıcı deprem meydana gelmiş, insanlar can ve mal kaybına uğramış, mevcut sosyal düzenin bozulması ve toplumda korku ortamının oluşması gibi psiko-sosyal sorunlara yol açmıştır. Doğal bir afet olarak depremin, oluş zamanının tahmin edilememesi ve fiziki üst yapıda meydana getirdiği yıkımlar, yeni ve ortak bir toplumsal bilincin oluşmasını gerekli kılmıştır. Toplumsal gelişmişlik ve bilinçlilik düzeyinin belirleyiciliğinde ve ortaya konan çabalar aracılığıyla da deprem karşısındaki zararlar kontrol edilebilmiştir. Öte taraftan çoğunlukla fiziki bir olgu olarak değerlendirilmekle birlikte sosyolojik açıdan depremlerin yol açmış olduğu sorunlar, teknik boyutlarıyla yalnızca bir mühendislik olayı değil, diğer pek çok sosyal disipline ve yeni çalışmalara ihtiyaç duyan alandır. Diğer bir ifadeyle depremi yalnızca fiziki olay olarak değerlendirmek yerine, mekan ve toplumsal ilişkiler bağlamında değerlendirmenin gerekliliği ortadadır. Nitekim toplumsal ve fiziksel çevre arasındaki ilişkilerle ve maddi nesnelerin tüketimi arasındaki karşılıklı bağımlılık ilişkisi bu ilgiyi zorunlu kılmaktadır.

Genel anlamda mekan ile insan arasındaki ilişki önemli bir kültür sorunudur. Zira doğanın dönüştürülmesi ve insan tarafından şekillendirilişi söz konusu olduğunda, kültür işin içerisine girmektedir. Yaşamak ve ayakta kalmak için insanın çevresini şekillendirmesi ve çevresiyle kurduğu ilişki biçiminin çıktıkları, insan/medeniyet kimliğinin ve kültürünün simgelerini oluşturmaktadır. İnsanın temel ihtiyaçlarından biri olan barınma ve konut ihtiyacı ise bu simgenin en somutlaşmış halidir. Özellikle kendisini Anadolu coğrafyasının farklı yerlerinde gecekondular ya da apartman olarak şekillendiren yapıların bugün kendilerini bile ne oranda temsil edebildiği tartışılabilir. Bununda ötesinde gecekondular kentsel mekanlar içerisinde spekülasyon aracı ve toprak mafyasının kontrol ettiği alanlar dışında hiçbir şey gibi görünmektedir.

Osmanlı imparatorluğunun son dönemlerinde bir sosyal statü göstergesi olarak yükselmeye başlayan apartman kültürü; mekan ve insan ilişkisini zorlayan ve “ev, evlenmek” “kat, katlanmak” olarak da resmedilen sorunların temeli olarak değerlendirilebilir. Kuban’ın da belirttiği gibi apartman, eski kent dokularını ortadan kaldıran adı gibi ithal bir yapı türüdür. Toplumun yapı ve estetik kültürünün bütün ikelliği burada yoğunlaşmıştır. Milyonlarca insan birlikte yaşadığında bir ambara yığılmış tahıl taneleri ya da bir ağacın yaprakları gibi yaşamamaktadırlar. Gerçekte, insan grupları da karmaşık bir karınca yuvasına benzer düzene sahip olmak zorundadırlar (1998:262).

Mekan-insan ilişkisinde temel sorunsal kültürel yapılar üretebilme ya da üretememenin sosyolojik arka planının ne olduğudur. Deprem gibi doğal bir afet karşısında farklı kültürlerin ortaya koyduğu “dayanabilme” başarısı, yaşananların sadece saf bir kültürel çıktı oluşturabilme noktasında düğümlendiğini ortaya koymaktadır. Deprem karşısındaki yıkımların derecesini belirleyen aslında, tarihselleşmemiş olmak ya da toplumsal bilinç düzeyini belirli bir noktaya ulaştıramamakta yatmaktadır. Mimari ve estetik kaygılarından uzak her türlü yapılanmanın ortak doğal güzelliklerimizi ortadan kaldırmaktan başka bir anlamı da bulunmamaktadır. Zira güneşimiz, denizimiz ve kumumuzla övünebildiğimiz kadarıyla, konutlarımızla övünüp övünemediğimiz ortadadır. Özellikle “bütünleşmiş doğa” (Urry,1999:12) kavramı adı altında çevre bilinci ve insan/mekan ilişkisinin yeniden kurgusu kendisini önemle hissettirmektedir. Bu hissedişte çevreye ilişkin algı ve değerler, ekolojik sorumluluk, çevre duyarlılığı gibi düşünceler, kitle iletişim araçlarında yer alan haberler üzerinden okunabilir. Zira gazeteyle okur arasındaki iletişim sürecinde, gazetelerin okurun konuyla ilgili repertuarını yeniden oluşturması söz konusudur (Pavlik, 2008:32). Bir bakıma insanların çevreye yönelik tutumlarının biçimlendirilmesi olarak da düşünülebilecek olan bu etkileşim sürecinde, haber metninde yer alan tutumların ve mesajların analizi insan-mekan ilişkisini anlamada oldukça önemlidir

Toplumsal Algı ve Deprem

Genel olarak afetler, fiziksel alt yapının üst yapıda önemli değişmelere yol açarak risk ya da tehlike oluşturma durumu olarak tanımlanabilir. Özel de ise afet, doğal veya doğal olmayan bir olay sonucunda çok sayıda insanın yaralanması ya da ölmesi veya mal ve mülkün zarar görmesi ve bu sırada yerel ilk yardım ve kurtarma kaynaklarının yetersiz kalması olarak da değerlendirilebilir (Kasapoğlu ve Ecevit, 2001:1). Bir afet olarak depremin dışında; taşkın, baskın, fırtına, heyelan ve volkan patlamalarının yaratmış olduğu bir dizi değişim ve dönüşümde insan yaşamını etkileyebilmektedir. Mekan olarak doğal çevrenin yol açabileceği fiziki ve sosyal sorunlar, yerkürenin yerleşim alanı olarak doğal afetler sonucunda yeniden şekillenmesi ve düzenlenmesinde insan faktörünün ve toplumsal boyutluluğunun önemini artıran bir özellik taşımaktadır (Yakut, 2003:87). Temel sorunsal ise doğa olaylarının önceden tahmin edilememesi gerçeği değil, doğa olaylarına karşı ne oranda hazırlıklı olunabildiğidir.

Deprem; beklenmeyen bir zamanda meydana gelen, bireysel/toplumsal zararlara yol açan ve can ya da mal kayıplarının yaşanabildiği doğa olayıdır. Deprem tehlikesinin şiddeti ise söz konusu doğa olayının meydana getirdiği can ve mal kayıpları, yaralanmalar ve

yapısal hasarlar gibi tahriplerle ölçülmektedir (Nabil ve Anastasia, 2004:533). Etkileri açısından deprem, toplumdaki gündelik işleyişi sarstığından ve toplum içerisindeki düzeni değiştirip çatışma ve değişmeyi zorunlu kıldığından derin toplumsal sonuçlara yol açabilmektedir. Nitekim deprem nedeniyle insanların yaşamları alt üst olmakta, mevcut sosyal düzenin yıkılması ve sosyal çözümlerin yaygınlaşmasıyla toplumda yeniden düzenleme ihtiyacı ortaya çıkabilmektedir (Kasapoğlu ve Ecevit, 2001:9). Bu noktada depremin bir afet olarak tanımlanması, toplum üzerinde yarattığı geniş çaplı etkilerden kaynaklanmaktadır.

Ülkemiz bağlamında değerlendirildiğinde Türkiye, Akdeniz deprem kuşağı üzerinde bulunmakta ve genel hatlarıyla da bir deprem bölgesi sayılmaktadır. Türkiye deprem bölgeleri haritasına göre, nüfusun %95'i deprem tehlikesi altında yaşamaktadır. Ayrıca büyük sanayi merkezlerinin %98,3'ü ve barajların %91,6'sı etkin deprem bölgelerinin üzerinde yer almaktadır (Taban, 1979:1). Türkiye coğrafyası içerisinde; Marmara, Batı Anadolu, Doğu Anadolu ve Kuzey Anadolu yıkıcı deprem riski taşıyan bölgeler olarak gösterilmektedir (Kibici&Yıldız, 2005:44).

Makalenin yoğunlaştığı örneklem içerisinde, Marmara Depreminin yol açtığı hasarlar, Türkiye depremleri tarihindeki en ağır ve yaygın tahribatın yaşandığı doğal ve toplumsal afetlerden biridir. 17 Ağustos 1999 gecesi Marmara bölgesi gibi kentleşme ve sanayileşmenin yoğun ve hızlı olduğu bir bölgede meydana gelen söz konusu deprem, bugüne kadar yaşanan depremlerden çok daha büyük bir toplumsal kaygı ve toplumsal tepki ortamının oluşmasına neden olmuştur. Bu tepkinin en önemli nedeni ise yaşanan deprem sonucunda ortaya çıkan hasarın, can ve mal kayıplarının büyük ölçekli olmasıdır (Timisi ve Dursun, 2003:1). Bununla birlikte temel gerçeklik Türkiye'nin bir deprem ülkesi olduğu ve Türkiye'de her an yeni bir depremin olabileceğidir. Depremden hiçbir şekilde kaçılmayacağı göz önüne alındığında deprem olgusu ile yaşamayı öğrenmek ve projeler geliştirmenin kaçınılmazlığı ortadadır.

Araştırmanın Yöntemi

Marmara depremine ilişkin olarak ele alınan bu makalede, Türk medyasında yer alan haberler üzerinden, insan/mekan ilişkileri ve toplumsal bilinçlilik düzeyinin farklı görünüşleri irdelenmektedir. Makalede haber içerik analizi tekniği kullanılarak, medya dilinin analizi yapılmaya çalışılmaktadır. Haber içerik tekniğinin kullanılmasının ardında yatan nedenlerden biri, toplumsal hafızanın kurgusunu yeniden örüntülemek, ikincisi ise medyanın deprem karşısındaki tutumunun analizine imkan sağlamaktır. Zira bu süreçte

medyanın takınımış olduğu tavrın eleştirisi, birey ve toplumsal ilişkinin anlamlandırılmasına bir katkıdır (Straubhaar ve LaRose, 2008:17). İnsanların yaşam çevresini değiştiren kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması, çağdaş toplumun en belirgin özelliklerinden birisi olmuş ve birey günlük yaşam içinde bu araçların yoğun baskısı altında kalmış ve koşullanmaya başlamıştır.

Türk medyasının depremi algılayış biçimi, Türk medyasının deprem konusundaki bireysel ve kurumsal bilinçlilik düzeyi ve deprem öncesi ve deprem sonrası ortaya konan sosyal reflekslerin neler olduğu makalenin cevaplamaya çalıştığı noktalardır. Medya haberleri aracılığıyla Marmara depreminin yol açmış olduğu etkilerin içerik analizinde dört yayın organı; Hürriyet, Milliyet, Sabah ve Zaman gazeteleri çalışmanın sınırlarını oluşturmuştur. Söz konusu yayın organlarının depreme verdikleri önemi belirlemek açısından iki ölçüt alınmıştır. Birinci ölçüt deprem haberine ilişkin ayrılan yazının yerleştirildiği sayfa içinde kapsadığı alanın sayfadaki diğer yazıların alanları ile karşılaştırılarak sıralanması, ikinci ölçüt; yazı başlığının yazıldığı punto büyüklüğünün diğer başlık puntolarına göre büyüklük sırasındadır. Bu ölçüt ve tablolaştırmanın dışında gazete haberlerinde deprem haberlerinin analizi üzerinden toplumsal algı yansımalarının belirlenen temalar altında tartışılması ve değerlendirilmesi gerçekleştirilmiştir (Bilgin, 2000a:89). Makalenin insan/mekan ilişkileri ve depreme hazırlıklı olma noktasındaki bilinçlilik düzeyinin canlı kalmasına katkı sağlayacağı umulmaktadır.

Verilerin Değerlendirilmesi **Haber Kurgusunun Duygusal Üzerinden İnşası**

17 Ağustos Marmara Depreminin ilişkin olarak gazetelerde yer alan haberlerin içerik analizinde; insanların yaşadıkları korkular, can/mal kaybına uğramış olanların psiko-sosyal durumları, devletin depremzedelere yardımı, depremin sorumlularından biri olarak görülen müteahhitlere ilişkin haberler ve halkın zararları birlikte karşılayabilme gücü gibi temalar sıklıkla yer almış görünümündedir. Depremin yol açtığı sorunların gazetelerdeki yansımaları, çoğunlukla duygusal dramatisasyonu olarak resmedilmektedir. Nitekim deprem sonrasında yaşananların anlatısında, ele alınan gazeteler benzer içerik ve başlıklarla konuyu işlemiş ve okuyucusuyla paylaşmıştır.

•Enkazdan çığlıklar yükseliyor. •Deprem ülkenin yarısında dehşet yarattı (**Milliyet Gazetesi/17 Ağustos 1999 Salı**). •Enkaz altından yaklaşık 4 aylık bir bebeğin cesedi çıkarıldı (**Hürriyet Gazetesi/17 Ağustos 1999 Salı**). •Şefkat elleri. •Tırnaklarıyla kazıyıp, enkaz altındakilere ulaştılar. İskambil kağıdı gibi üst üste yığılan koca koca binalar, yüzlerce kişiye mezar oldu. •İzmit kan ağlıyor: 200 ölü. •Bitmeyen deprem. •Sakarya'da gözyaşı- Adapazarı'ndaki çok sayıda bina

çökerken komşu binaları da biblo gibi yere savurdu (**Hürriyet Gazetesi/18 Ağustos 1999 Çarşamba**). •Adapazarı can pazarı. •Binalar hamburger gibi (**Zaman Gazetesi/18 Ağustos 1999 Çarşamba**). •Çaresizlik-Ölü sayısı her an hızla artıyor. Cenazeler kaldırılamıyor. Sonunda İzmit'in dev buz pateni sahası bile morga dönüştürüldü (**Sabah Gazetesi/19 Ağustos 1999 Perşembe**). •Buz pateni pisti morga dönüştürüldü. (**Hürriyet Gazetesi/19 Ağustos 1999 Perşembe**). •Ölüm tarlaları (**Milliyet Gazetesi/20 Ağustos 1999 Cuma**). •O anı unutamayız (**Zaman Gazetesi/20 Ağustos 1999 Cuma**). •“Yüzyılın Depremi” Amerikalı yetkililer dün Türkiye'nin başına gelen felaketi böyle tanımladı (**Sabah Gazetesi/21 Ağustos 1999 Cumartesi**).

Yukarıda yer alan deprem sonrası gazete haberleri irdelendiğinde, konunun aktarımı kadar ekonomik kaygılarla gazete satışlarını artırma amaçlı üretilmiş metinler ve başlıkların kullanıldığı görülmektedir. Gerçekte duygusallık üzerinden ilerleyen başlık/metin kullanma biçimi, olağanüstü hallerde medyanın sıklıkla başvurduğu bir yöntemdir (Berger, 2007:18). “Bina-hamburger”, “bina-iskambil kâğıdı” gibi çeşitli benzetmeler yanında kullanılan renklendirmeler bu bağlamda somut örneklemeleri oluşturmaktadır. Sınırlı da olsa bilimsel ve rasyonel içeriklere de rastlanıldığını söylemek gerekmektedir. Türkiye'nin deprem bölgesi sınırları içerisinde yer almasına ilişkin örnek bunlardan biridir.

Korku ve Panik Süreçlerinin Yeniden Üretimi

Deprem ve ortaya çıkarmış olduğu hasarın büyüklüğü, insanlarda korku ve panik duygularının dışı vurumuna neden olmuştur. Normal bir süreç olarak görülebilecek bu davranış biçimini zorlayan ise haber metinlerinde söz konusu duyguların yeniden üretimidir. Kitlesele etki oluşturma kaynaklı kullanılan (Hoggart, 2005:97) ve aşağıda yer alan haberlerde, özellikle artçı sarsıntılar üzerinden yaşanan korku ve panik duygularıyla ilintili başlıklar, tedirginliği artırıcı özellik taşımalarının yanında, günlük yaşantının devamına destek verici olmaktan uzak görünmektedirler.

•Sokakta panik ve korku. •Sokak ve caddelere fırlayan vatandaşlar, enkaz altında kalan yakınları için panik içinde yardım aradılar (**Milliyet Gazetesi/17 Ağustos 1999 Salı**). •Deprem oluşmasıyla yataklarından fırlayan İstanbullular sokaklara akın etti. Panikle otomobillerine koşan vatandaşlar açık alanlara hücum ettiler (**Hürriyet Gazetesi/17 Ağustos 1999 Salı**). •Marmara'yı vuran depremin şokundan kurtulamayan İstanbullular geceyi sokaklarda geçirdiler (**Hürriyet Gazetesi/18 Ağustos 1999 Çarşamba**). •Deprem merkezlerinde bulaşıcı hastalık tehlikesi de baş gösterdi. Çöplerin toplanamaması, susuzluk, seyyar tuvalet yokluğu, sıcak hava, tıbbi yardım yetersizliği... Hepsi bir araya gelince bulaşıcı hastalıklar için uygun bir ortam ortaya çıktı. Deprem dehşetine şimdi bir de bu korku eklendi (**Sabah Gazetesi/19 Ağustos 1999 Perşembe**). •Gece paniği, •Paniğe kapılmayın-İstanbul Valisi Erol Çakır ve Bursa Valisi Orhan Taşanlar, artçı deprem sayısının artması üzerine, vatandaşlara, paniğe kapılmadan geceyi dışarıda geçirmeleri çağrısında bulundular (**Hürriyet Gazetesi/20 Ağustos 1999 Cuma**). •Marmara'da panik-Bölgede dün akşam üç saatte 210 sarsıntı oldu. Rasathane Müdürü Prof. Işıkara, "Bu bir deprem fırtınası.

Beni de korkuttu. Müteyakkız olun" deyince, halk sokaklara döküldü. Hastaneler boşaltıldı (Milliyet Gazetesi/20 Ağustos 1999 Cuma).

Deprem sonrası yaşanan korku ve panik ve duygularının dışa vurumu, bölge halkının yaşamlarını parklarda ve arabalarında sürdürmeye çalışmalarıyla somutlaşmaktadır. Yaşanılan kaotik ortamın belirsizliği, hijyenik olmayan örneklerle desteklenmekte ve insanlar arasındaki korku ve panik duyguları pekiştirilmektedir. Bu manada gazete haberleri aracılığıyla depremin yol açtığı fiziki ve sosyal yıkımlar süreklileştirilerek yeni bir başlangıcı geciktirmektedir. Bunun dışında deprem tehlikesine karşı gerekli yapısal önlemlerin alınmaması, toplumda depremin zararlı etkileriyle baş etmede bir düzensizlik ve kargaşa ortamı meydana getirmektedir (Akason, 2006:920). Bu nedenle toplumun erken, hızlı, yaygın, doğru ve düzenli olarak bilgilendirilmesine ve eğitilmesine gereksinim duyulmaktadır. Olası bir depremin etkilerine karşı korunma ve önlem almaları içeren çalışmaların sürekli ve etkin olması bir gereklilik olarak değerlendirilmeli ve sunulmalıdır.

Ne Kefen Ne Tören! Suçlu Aktörlerin Eleştirisi

Deprem sonrasında yerel ve merkezi kurumlara karşı kızgınlık ifadeleri haber başlıklarının diğer önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. İlk yardım ve kurtarma hizmetlerinde yaşanan gecikmelerle bağlantılı olarak kamu kurumları, yerel idare ve Kızılay teşkilatı suçlananlar arasında ilk sıralarda yer almaktadır. Depremin yol açtığı zararlarının sorumluluğunu kendisinin dışındakilere yükleyen ifade biçimleri, gerçekte depreme hazırlıksız yakalanmış olmanın verdiği suçluluk duygularını da yansıtmaktadır.

•Depremin üzerinden saatler geçmesine karşın herhangi bir yardımın gelmemesi vatandaşların tepkisine neden oldu (Milliyet Gazetesi/17 Ağustos 1999 Salı). •Kurtarma rezaleti •Bu nasıl kurtarma! İstanbul Küçükçekmece Halkalı'da çöken binalarda itfaiye, jandarma, polis ve halk tarafından yapılan kurtarma çalışmaları fazla kalabalık yüzünden zorlukla yapılırken, bu yüzden iki kişi hayatını kaybetti (Zaman Gazetesi/18 Ağustos 1999 Çarşamba). •İzmit'te halkın sabrı taşı (Zaman Gazetesi/19 Ağustos 1999 Perşembe). • Ne kefen ne tören! Çocuk, genç, yaşlı cesetler dizi dizi aynı çukura atılıyor. Dozer, çukuru kapatıyor. Ne yıkama, ne kefen, ne tören. Yer, Adapazarı Serdivan tepesi. Depremin üçüncü günü. Çürümüş sahipsiz cesetler salgın tehdidinde karşı böyle gömülüyor. Deprem, insanlığı öldürüyor (Milliyet Gazetesi/20 Ağustos 1999 Cuma). •Vidansızlar! (Zaman Gazetesi/20 Ağustos 1999 Cuma). •Kızılay da varmış?-Depremin ilk günlerinde adı bile duyulmayan, çocukluğumuzda kara gün dostu diye ezberlediğimiz Kızılay tehlike geçtikten sonra ortaya çıktı (Milliyet Gazetesi/21 Ağustos 1999 Cumartesi).

Gazete haberlerinde yer alan resmi/özel kurum ve kuruluşların yardım konusundaki gecikmelerine ilişkin vurgular pek çok açıdan değerlendirilebilir. Ancak yukarıda yer alan haberler bir yönüyle resmi ve özel kurumların deprem karşısındaki hazırlıksızlığını, diğer

yandan da söz konusu depremin büyüklüğü ve geniş bir insan kitlesini içerisine aldığı göstermesi açısından önemlidir. Yine de deprem sonrasında ölen insan sayısına ilişkin olarak yapılan tartışmalar düşünüldüğünde, gündemdeki eleştirilerin kabul edilebilirliği ortadadır. Daha da önemlisi depreme karşı hazırlıklı olmanın ve toplumsal bilinçlilik düzeyinin yükseltilmesinin zorunluluğunun önemi yeniden ortaya çıkmaktadır.

Yapı Güvenliği ve Müteahhitlerin Rolü

Deprem sonrası haberlerde sorumluluğun müteahhitlere yüklenmiş olması ciddi bir sorunsal ve tartışma alanıdır. Mekan/insan ilişkisinde bütüncül bir değerlendirmeden uzak bulunan bu yaklaşım, yaşananlar karşısında gerekli önlemlerin neden alınmadığını da yansıtmaya değerlidir. Zira yıkılan binalarda müteahhitlerin sorumluluğu bulunmasına karşın, bina yapım kontrol mekanizmasının daha az manşetlere taşınması kolaycılık ve bilinç düzeyiyle bağlantılı görünmektedir.

•Yine çürük inşaat. Yine hırsız ve vicdansız müteahhitler. •Felaketin sorumluları •Alçaklar •Halkın 'hırsız müteahhitler' diye isim taktığı insanlar, yüzlerce insanın ölümüne davetiye çıkardı. •Hırsız müteahhitlere de af çıkıyor. (**Hürriyet Gazetesi/18 Ağustos 1999 Çarşamba**). •Çalan müteahhide de af geliyor. (**Milliyet Gazetesi/18 Ağustos 1999 Çarşamba**). •Göçer'in evleri göçtü. •Ucuz malzemeci •Ecevit: Sadece müteahhit hatası değil (**Hürriyet Gazetesi/19 Ağustos 1999 Perşembe**). •Müteahhitler affedilmesin •Ölüm müteahhitleri (**Zaman Gazetesi/19 Ağustos 1999 Perşembe**). •Müteahhitler topu topu 5 milyar lira kâr etmek için apartmanları mezara çeviriyor. (**Sabah Gazetesi/22 Ağustos 1999 Pazar**). •Müteahhitler af dışı (**Hürriyet Gazetesi/23 Ağustos 1999 Pazartesi**).

Deprem bölgesinde çok sayıda inşaat yapan V.G. isimli müteahhitin, deprem sonrası ortaya çıkan felaketin baş sorumlusu olarak ilan edilmesi, genel resmin ve hataların görülmesini uzun bir süre engellemiştir. Bu durum kültürel bir sorun olmaktan çok bireysel hata üzerinden oluşturulan haber metinlerinin gazete politikalarıyla şekillendiğini göstermektedir. Bununla beraber müteahhitlik müessesesinin tartışma konusu olması, gelecek açısından olumlu karşılanabilir. Ancak müteahhitlik müessesesine ve müteahhitlere karşı takınılan olumsuz tutumların varlığı ve tek taraflı suçlamalar düşündürücü ve toplumsal bilincin gelişimini engelleyicidir. Nitekim *"Türkiye'deki binaların %90'ını fay hattı üzerindeymiş. Kaynıma Karakoldan söylemişler."* *"Hani köpekler önceden haber veriyordu. Benim köpek deprem boyunca uyudu be abi..."*. *"Bizim ev kayaların üzerindeymiş. Yetkililer bir şey olmaz demişler, bizim dayıoğluna"* (Bilgin, 2000b:199) ifadeleri deprem ve toplumsal bilinç konusundaki boyutluluğu ifade etmesi bağlamında düşündürücüdür.

Deprem Üzerinden Yardımlaşmanın Sunumu

Medyanın depreme ilişkin olarak yardımlaşma bağları üzerinden konuyu resmedişi, yapısal çözüm üretmede destekleyici olsa da yeterli görünmemektedir. Tek boyutlu ve moral değer oluşturmaya dayanan haber içerikleri, Türk insanın fedakârlığı ve yardımseverliğiyle işlenmektedir. Kurumsal ve bireysel anlamda devlet-millet ve ordu-millet dayanışmasına ilişkin örnekler gazete haberlerinde sıklıkla vurgulanarak tüm boyutlarıyla desteklenmektedir. Bunun yanında dünyanın dört bir yanından yabancı ülkelerin kurtarma ekipleri ve tıbbi teçhizat desteğinin sağlandığı haber başlıkları arasında sıklıkla kullanılmaktadır.

•Yardım yağıyor-Yüzlerce insanını kaybetmenin şokunu yaşayan Türkiye'ye, Yunanistan dahil olmak üzere, dünyanın dört bir ülkesinden yardım yağıyor (**Hürriyet Gazetesi/18 Ağustos 1999 Çarşamba**). •Canlarını kurtarmayı başaran vatandaşlar, enkaz altında kalanların yardımına koştu (**Milliyet Gazetesi/17 Ağustos 1999 Salı**). •Yalova yardım bekliyor (**Sabah Gazetesi/18 Ağustos 1999 Çarşamba**). •Çaresizlik içinde kıvranan vatandaşlar ise ellerine geçirdikleri kazma, kürek, testere gibi aletlerle yakınlarına ulaşmaya çalıştılar (**Zaman Gazetesi/18 Ağustos 1999 Çarşamba**). •Adapazarı'nda yardım çalışmalarında görev alan bir tugay asker can kaybının daha az olmasına sebep oldu (**Zaman Gazetesi/18 Ağustos 1999 Çarşamba**). •Sivil koordinasyon-Depremden zarar gören vatandaşlar ile onlara yardım etmek isteyen gönüllülerin buluşmasını ve deprem bölgesine ulaşmasını sağlayan 'Deprem İçin Sivil Koordinasyon Girişimi' çalışmalarını son hızla sürdürüyor. •'Sivil seferberlik' (**Hürriyet Gazetesi/20 Ağustos 1999 Cuma**). •Halkın seferberlik ilanı (**Sabah Gazetesi/20 Ağustos 1999 Cuma**). •Tek yumruk-Yüzyılın felaketinin yaralarını sarmak için tek yürek halinde deprem bölgesine koşan binlerce gönüllü, göz yaşartan müthiş bir uğraş veriyor. •Asker seferber (**Hürriyet Gazetesi/21 Ağustos 1999 Cumartesi**). •Depremzedeleri yardıma boğduk (!) -Türk milleti felaketin yoğun olarak yaşadığı bölgelere ilk günlerden itibaren yardıma koştu (**Zaman Gazetesi/23 Ağustos 1999 Pazartesi**).

İronik bir tarzda medyanın deprem sonrasında yaşananlara ilişkin "hem o hem bu" yaklaşımı şaşırtıcı olmakla birlikte, deprem aracılığıyla toplumsal yardımlaşma bağlarının yeniden kurgusuna katkı yapmaktadır. Özellikle millet-devlet dayanışmasının bir örneği olarak sunulan yardımlaşma biçimleri, tüm olumsuzluklarla birlikte toplumu bilinçlendirmede rahatlatıcı bir portre çizmiştir. Resmi kurumlar ve uzmanların yaptığı açıklamalar, halkın moral gücünü artırmada pozitif işlev yüklenmiş görünmektedir. Ülke genelinde seferberlik ilanı, devletin yüceliği ve hasarları karşılayabileceği gazete başlıklarını genel anlamda şekillendirmektedir. Temel problem yardımlaşma formlarına ilişkin haberleştirmelerinin somut örnekler üretip üretmediğinde yer almaktadır.

Kurtarıcı Olarak Devlet Söylemi

Haber temalarında, deprem sonrası birey devlet ilişkilerini yeni bir dönem içerisinde yorumlama isteği belirgindir. Anayasal hak olarak bireyin uğramış olduğu zararların karşılanmasında devletin rolü yeniden sorgulanır hale gelmiş ve devletin kurtarıcılığı söylemi tartışılmaya başlanmıştır. Buna karşın gazetelerin devlet kurumları yerine halkın kendisinin kurtarma çalışmalarında bulunmasına ilişkin haber örnekleri dönemin hükümeti tarafından asılsız olarak değerlendirilmiştir. Bir anlamda devlet yönetimi, medya yönlendirmelerinin gerçeği yansıtmadığı ve gerekli önlemlerin uygulanacağını söylemeye itilmiştir.

•Ecevit İstanbul'da (**Hürriyet Gazetesi/17 Ağustos 1999 Salı**). •Devlet yaraları sarar.- Cumhurbaşkanı Demirel, "Henüz depremin tam bilançosunu bilmiyoruz. Ağır bir olay görünüyor. Milletimiz devletimiz her zaman olduğu gibi, bu felaketin açtığı yarayı da sarar. Çok, çok üzgünüm." dedi. •DYP Lideri Çiller yaptığı açıklamada, milletçe bir deprem felaketi yaşadıklarını belirterek, parti olarak tüm ekiple deprem bölgelerinde incelemelerde bulunacaklarını söyledi. Çiller, "Acımız milletçe büyüktür (**Hürriyet Gazetesi/18 Ağustos 1999 Çarşamba**). •Devlette büyük telaş. •TBMM bir gün tatil. Kabinenin bütün bakanları ilgi alanları çerçevesinde deprem bölgesine geldiler. •Çiller: Haydi el ele verelim (**Zaman Gazetesi/18 Ağustos 1999 Çarşamba**). •Devlet bütün gücüyle çalışıyor' (**Sabah Gazetesi/20 Ağustos 1999 Cuma**). Memurundan üniversitelisine, esnafından işadamına kadar herkes, yardım malzemelerini yüklenip yollara düştü (**Hürriyet Gazetesi/20 Ağustos 1999 Cuma**). •Evet uyum var (**Milliyet Gazetesi/21 Ağustos 1999 Cumartesi**). •Devletin acz içinde olmadığını belirten Başbakan Ecevit görevlilerin canla başla çalıştığını söyledi (**Sabah Gazetesi/21 Ağustos 1999 Cumartesi**).

Politik açıdan dönemin hükümeti, devletin kurtarıcı olduğu ve devlet-millet işbirliği içerisinde yaşanan felaketin de üstesinden geleceklerini belirten açıklamalarla belirsizlik ortamının derinleşmesini önlemeye çalışmışlardır. Gerçekte yaşananlar deprem karşısında hazırlıklı olmamanın ortaya çıkardığı kargaşa ortamının görünümüdür. Bu nedenle deprem olgusunun toplumsal bir gerçeklik olarak yaygınlaştırılması, depremden korunma ve zararlarını azaltma konusunda insanların bilinçlendirilmesi temel öncelikler arasında düşünülmelidir (Kümbetoğlu, 2001:264). Özellikle "risk deneyimine" sahip olmak ve kolektif bir risk yaşanabileceği yönünde hazırlıklı olmak kaçınılmazdır (Vintila ve Rouquette, 2007:555). Bunun da ötesinde geniş katılımlı bir sorumluluk örneği medya, sivil toplum örgütleri, hükümet ve üniversiteler arasında kendini göstermelidir.

Sonuç

Çalışmanın sonuçları bağlamında değerlendirildiğinde, 17 Ağustos 1999 Marmara Depreminin ardından Türk toplumunda depreme ilişkin mevcut algının yeniden tartışılmaya başlandığı görülmektedir. Yaşanılan depremin büyüklüğü ve yol açmış olduğu hasar da göz önüne alındığında, yeni bir sosyal ve fiziksel ortama geçiş söz konusudur. Gazete haberlerine yansıyan ifadelerde de yer aldığı gibi deprem öncesi hazırlıklı olma ve deprem sonrası arama kurtarma çalışmalarının önemi bir kez daha ortaya çıkmıştır. Her ne kadar incelenen gazete haberlerinin birbirlerine benzer ifade örnekleri kullandıkları görülse de, toplumsal bilinç düzeyinin artışına katkı sağladıkları tartışılmazdır (Akşit, 2003:174). Türkiye'nin bir deprem bölgesi olduğu ve dayanıklı yapı inşa etmenin zorunluluğu bu tartışmalarda en kazanımlı tarafı oluşturmaktadır.

Depremin ortaya çıkarmış olduğu diğer bir husus vatandaşlar arasında birlik ve beraberlik algısını güçlendirici özellikler taşımasıdır. Hayırseverlik ve yardımlaşma üzerinden ilerletilen bu çabanın sivil bir girişim özelliği taşıması da toplumsal insani dayanışma bağlarının güçlülüğüyle ifade edilebilir. Özellikle Akut gibi sivil toplum örgütlerinin varlığı ve çalışmaları önemli gelişmeler olarak yer almaktadır (Mahruki, 2008:4). Sivil girişimlerin toplumsal ihtiyaçlar ve beklentiler noktasında daha reel politik uygulamalara yapacağı katkılar tartışılmazdır. Zira devlet kurumlarının böyle büyük bir yıkımdaki desteğini yine insan faktörü olarak vatandaşlar yürütmekte ve sahiplenmektedir. Sivil girişimlerin birey devlet ilişkilerini güçlendirici ortak sahiplenmelere yol açıcı tarzda ilerletilmesi bu bağlamda önemsenmelidir.

Farklı bir bakışla, depremin yol açtığı diğer bir algı, dünya insanları arasındaki yardımlaşma, destek ve soruna birlikte yardımcı olabilme çabasıdır. Nitekim Türk Kurtarma Ekipleri yanında yabancı ülkelere gelen kurtarma ekipleri ve maddi yardımlar, evrensel kültüre yapılmış olumlu katkılar olarak düşünülebilir. Bu tip yardımlaşmaların dünya barışına katkı sağlayacağı, insanın merkeze alındığı ve uluslar arasındaki önyargıların eritilmesinde önemli olduğu söylenebilir.

Sonuç olarak araştırmanın verileri, Marmara Depremi sonrasında Türk medyasının deprem karşısında ortaya koymuş olduğu sosyal refleksleri yansıtması açısından önemlidir. Diğer önemli bir nokta söz konusu depremin, yeni tartışma alanları başlatmış olmasıdır. Özellikle Marmara Depreminin yıkıcılığına karşın, Türk toplumunun deprem karşısındaki algısını yeni bir sorgulama sürecine ittiği ve bilinçlilik düzeyinin yükselmesine katkı yaptığı söylenebilir. Bununla birlikte Marmara Depremi sonrasında toplum ve deprem konusunda

somut olarak ne gibi düzenlemeler yapıldığı tartışılabilir görünmektedir. Bu nedenle insan/mekan ilişkisinin gözden geçirilmesine, proje üretebilme ve sonuçlarını izlemenin gerekliliğine, çevreyle olan ilişkilerimizin bir kültür ve varoluş sorunu olduğunun içselleştirmesine ihtiyaç vardır. Zira mekan insan, insanda mekandır.

Kaynakça

- Akason, Jon B. vd. (2006). "Perception and Observation of Residential Safety During Earthquake Exposure: A Case Study", *Safety Science*, Vol:44, No:2, p.919-933.
- Akşit, Bahattin, vd. (2003). "Deprem Bağlamında Sivil Toplum Kuruluşları ve Devlet İlişkilerinin Yazılı Medyada Kuruluşu Üzerine Gözlemler", *Kültür ve Modernite*, (içinde), Derleyenler: Gönül Putlar, Emine O.İncirlioğlu, Bahattin Akşit, Tetragon Yayınları, İstanbul.
- Berger, Arthur Asa (2007). *Media and Society: A Critical Perspective*, Rowman and Littlefield Publishers, Lanham.
- Bilgin, Nuri (2000a). *İçerik Analizi*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir.
- Bilgin, Nuri (2000b). *Sosyal Psikolojiye Giriş*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir.
- Hoggart, Richard (2005). *Mass Media in a Mass Society : Myth and Reality*, Continuum, New York.
- Kasapoğlu, Aytül ve Ecevit, Mehmet (2001). *Deprem Söyolojik Araştırması*, Söyoloji Derneği Yayınları, Ankara.
- Kibici, Yaşar ve Yıldız, Ahmet (2005). *Deprem: Fay Mekanizması, Deprem Oluşumu, Yapılaşma, Depremden Korunma Yöntemleri, İlk Yardım Ve Kurtarma*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları, Afyonkarahisar.
- Kuban, Doğan (1998). *Kent ve Mimarlık Üzerine İstanbul Yazıları*, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul.
- Kümbetoğlu, Belkıs (2001). "Deprem Sonrası Bir Kent (Adapazarı) ve Bir Kadın Projesi", 21. Yüzyıl Karşısında Kent ve İnsan, (içinde), Derleyen: Firdevs Gümüsoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul, s.263-274.
- Mahruki, Ali Nasuh (2008). *Deprem Eğitimi El Kitabı*, Akut Arama Kurtarma Derneği Yayınları, İstanbul.
- Nabil, Kamel ve Anastasia Loukaitou-Sideris (2004). "Residential Assistance and Recovery Following the Northridge Earthquake" *Urban Studies*, Vol:41, No:3, p.533-562.
- Pavlik, John V. (2008). *Media in the Digital Age*, Columbia University Press, New York.
- Straubhaar, Joseph ve LaRose, Robert (2008). *Media Now: Understanding Media, Culture, and Technology*, Thomson and Wadsworth: California.
- Taban, Ahmet (1979). *Deprem ve Sorunları*, TMMOB Jeoloji Odası Yayınları, Ankara.
- Timisi, Nilüfer ve Dursun, Çiler (2003). *Medya ve Deprem: 17 Ağustos 1999 Depreminin Medyada Temsili*, Radyo ve Televizyon Üst Kurulu Yayını, Ankara.

Urry, John (1999). Mekanları Tüketmek, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Vintila, Andreea G. ve Rouquette, Michel L. (2007). "Social Thinking about Collective Risk: How Do Risk-related Practice and Personal Involvement Impact Its Social Representations?", Journal of Risk Research, June, Vol:10, No: 4, p.555–581.

Yakut, İnci (2003). "Toplumun Deprem Tehlikesine Hazırlıklı Olması ve Yerel Toplumsal Gruplarla Etkileşim, Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi Araştırma Dergisi, Yıl:2, Sayı:4, s.83-111.